

***RECORD I RELAT ENTORN DELS ESPAIS DE “FORASTERS”
A SANT BOI DE LLUÇANÈS I RODALIES (1936-1952)***

Participants: Dolors Serra, Glòria Boixader, Montserrat Font, Carme Verdaguer, Maria Coma, Carme Soldevila, Laura Ginebra, Ma. Lluïsa Viñas, Ma. Àngels Giravent, Dolors Rodríguez-Dachs.

Col.laboradors addicionals: Josep Maria Masramon, Judith Pena, Fina Viñas.

Redacció: Rossend Rovira Morgado.

0.- INTRODUCCIÓ I MOTIVACIÓ DE L'ACTIVITAT

Dins el marc del *Taller de la Memòria* –que es ve realitzant com a activitat programada a la Biblioteca Pública de Sant Boi de Lluçanès (dimarts, 15.15h – 16.30h) i integrada al programa *Envelliment Actiu-Dinamització de la Gent Gran* del Consorci del Lluçanès– s’ha cregut oportú i productiu dedicar una part del mes de març i abril d’enguany a fer una breu activitat grupal en commemoració al vuitantè aniversari del final de la Guerra Civil (1936-1939). En efecte: tant el conflicte armat com el subseqüent període de Postguerra, que va englobar la dècada de 1940, continuen estant molt presents en la remembrança i en l’imaginari col·lectiu de les participants del *Taller*. Cal prestar especial atenció al fet que tres de les assistents setmanals van néixer a la dècada de 1930, així com que van viure molt de prop i en primera persona aquests episodis històrics. De la mateixa manera, la resta d’integrants del *Taller* va passar part de la seva infantesa, adolescència i primera maduresa a les dècades de 1940 i 1950. La informació que totes elles han aportat –ja sigui mitjançant el testimoniatge ocular directe o per l’aportació de dades documentals familiars– ha sigut fonamental per afrontar l’activitat.

Tenint en compte que els tòpics de la Guerra Civil i la Postguerra solen generar incomoditat i controvèrsia per les conseqüències personals i intra-

familiars que van ocasionar, s'ha pensat en centrar millor l'objecte de treball en temes asèptics d'escassa evocació emocional i mínim impacte psicològic; no per això, menys importants per entendre el desenvolupament de la història de Sant Boi de Lluçanès en aquesta mateixa etapa. D'aquesta manera, s'ha consensuat en focalitzar l'atenció, el debat i la discussió al voltant dels "forasters", així com dels seus llocs d'actuació i habitació provisional al poble, durant el període 1936-1952.

A efectes pràctics de l'activitat realitzada al *Taller*, per "forasters" s'ha convingut catalogar a aquells individus (novinguts o no) que no foren reconeguts com a membres naturals de la comunitat, que s'estigueren al poble en règim de transitorietat (ja fos accidental o voluntària), que no estigueren empadronats –i que, per tant, tampoc participaren de la cultura fiscal i de drets civils del municipi– i que no s'acabaren d'integrar del tot a pràctiques i hàbits tradicionals de la sociabilitat local. Tots aquests individus –estrany, en aparença, al teixit social del poble– van revestir una pluralitat heterogènia de persones, com ara refugiats de guerra, fugitius, desertors, col·lectius itinerants no-censats, membres del maquis o jornalers/temporers.

Com tindrem ocasió d'exposar, la forasteria de la Guerra Civil i dels primers anys de la Postguerra a Sant Boi de Lluçanès va ser un fenomen que no caldria entendre simplement com una manifestació eventual d'exclusió social, discriminació, marginalitat o criminalitat, alienes i segregades totes elles de la vida pública del propi municipi. Al contrari: considerem que va ser el reflex dinàmic d'unes formes complexes d'integració social que es van canalitzar a través dels mecanismes de la *subalternitat*, tal i com ho entén la sociologia d'arrel gramsciana i bourdieuriana.¹ És a dir: la materialització d'un ampli ventall de modalitats de relació asimètrica, dominació i submissió cap a individus o grups socials vulnerables, la presència dels quals és acceptada i tolerada per la comunitat sempre i quan ajudin a reforçar la *cohesió social*² interna de la població local i no en fomentin la seva fractura.

¹Cfr. Smith, Kylie. "Gramsci at the margins: subjectivity and subalternity in a theory of hegemony". *International Gramsci Journal*, 1 (2), 2010, pp. 39-50. Sitas, Ari, "The Bonds that Shape, the Bonds that Bind, the Bonds that Break: Undigitalised Bodies in a Globalising Economy. In memoriam: Pierre Bourdieu (1930-2002)". *Social Identities. Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 8 (2), 2002, pp. 383-391.

² Veieu el concepte a Hirschi, Travis. *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press, 1969.

1.- METODOLOGIA EMPRADA I ENFOCAMENT TEÒRICO-ANALÍTIC

L'activat ha sigut pensada per realitzar-se en un termini màxim de 4-5 sessions (4-5 hores de dedicació), aspecte que ha condicionat que les tècniques metodològiques emprades fossin ràpides i concises. El full de ruta procedimental de treball ha contemplat:

1.1.- Breu recerca bibliogràfica, revisió i discussió crítica de la literatura especialitzada. Aquesta fase de l'activitat s'ha centrat en l'exploració de publicacions rellevants i recents sobre la historiografia local, tals com:

-Soldevila i Cuní, Felip. *Els 8 retaules de l'església de Sant Boi. Altres capelles de la Parròquia i de Sant Agustí de Lluçanès*. Vic: Publicacions de l'Ajuntament de Sant Boi de Lluçanès-Gràfiques DIAC, 2000. ISBN: B. 26.242-2000.

-López i Ruestes, Enric. *Por i esperança*. Sant Boi de Lluçanès: Publicacions de l'Ajuntament de Sant Boi de Lluçanès, 2001. ISBN: B-34206-2001.

-Selva, Baldiri. *Records de Sant Boi en Sèpia*. Vic: Publicacions de l'Ajuntament de Sant Boi de Lluçanès-Eumo, 2006. ISBN: 978-84-934995-1-8.

-Montanà i Buchaca, Daniel i Josep Albert Planes i Ball. *Història de Sant Boi de Lluçanès*. Sant Boi de Lluçanès: Ajuntament de Sant Boi de Lluçanès-Cossetània Edicions, 2004. ISBN: 84-9791-035-4.

-Homs Caralt, Marta i Jordi Compte Figueras. *Inventari de Patrimoni Cultural de Sant Boi de Lluçanès*. Sant Boi de Lluçanès: SOLC-DiBa, 2009.

1.2.- Aixecament d'un testimoniatge oral mitjançant la tècnica del qüestionari demoscòpic. Les participants del *Taller* van respondre tant a preguntes puntuals com a un interrogatori formal per escrit, aportant dades primàries i secundàries. De forma suplementària, s'ha pres nota del testimoni que han aportat col·laboradors externs al propi *Taller*.

1.3.- Consulta documental al fons de l'Arxiu Municipal de Sant Boi de Lluçanès. Principalment, la investigació arxivística s'ha centrat en la lectura i en l'anàlisi dels Llibres d'Actes municipals del període 1936-1952. De forma complementària, s'ha accedit a la Col·lecció documental privada de la família Camp-Soldevila, a qui agraïm la consulta i l'estudi de fonts inèdites.

El marc conceptual que s'ha manejat ha sigut el del paradigma epistemològic de la *memòria col·lectiva*.³

2.- ELS “FORASTERS” DURANT LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

2.1.- Refugiats

El primer col·lectiu forà del que es té coneixement a Sant Boi durant el període de la Guerra Civil és el del refugiats. Daniel Montañà i Josep Albert Planes (2004: 121) asseveren que, des de l'any 1937, el municipi va registrar l'arribada de persones procedents d'Aragó i Castella-i-Lleó (Palència, explícitament). Sembla ser que alguns d'ells van ajudar igualment a resguardar les obres d'art sacre de l'església parroquial local (Soldevila Cuní 2000).⁴ Segons aquests autors, contingents demogràfics que fugien del conflicte armat vingueren també de Vic o Ripoll. Tots ells van ser re-localitzats als domicilis dels veïns del poble. Cal comentar que aquest flux migratori constant estava completament regularitzat, controlat i gestionat per l'administració pública. En efecte: la Generalitat de Catalunya –a través de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social de l'època– va institucionalitzar el Comitè d'Ajuda als Refugiats i el Comissariat d'Assistència als Refugiats. Instàncies i delegacions intermèdies entre l'Executiu català i els diferents ens municipals feien possible que les autoritats locals calibressin les ràtios taxades d'admissió de nousvinguts, que anaven camí a l'exili.⁵ En el cas concret de Sant Boi de Lluçanès, el cap comarcal Delegat dels Refugiats va estipular que la seva població estava

³ Cfr. Halbwachs, Maurice i Amparo Lasén Díaz, “Memoria colectiva y memoria histórica”. *Reis: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 69, 1995, pp. 209-219.

⁴ Sobre les destrosses a l'església local i a les capelles sufragànies de la parròquia durant 1936, veieu Soldevila Cuní (2000: 20, 33, 35, 43, 59, 75, 76).

⁵ Tot i així, hi ha evidències que semblen apuntar cap a l'existència d'una certa inestabilitat o crisi institucional interna al poble durant la Guerra Civil, fenomen que actuaria, en certa mesura, com a contrapoder al propi Ajuntament. En efecte: des del 1936 hi ha constància d'un *Comité Antifeixista de Sant Boi de Lluçanès*, del qual es creia que disposava de competència jurisdiccional com a jutjat de pau o tribunal de primera instància (Col·lecció documental privada de la família Camp-Soldevila). També, de particulars influents que calumniaven i injuriaven públicament a les autoritats consistorials. Aquest fou el cas del representant de la UGT al poble i de l'esposa del veí Josep Castellà [Arxiu Municipal de Sant Boi de Lluçanès (d'ara endavant, AMSBLL), Exps. 14-20(7), Llibre 6, pp. 5r y ss.]. Recomanem la següent monografia per aprofundir de forma genèrica en aquest període de re-acomodament del municipalisme durant la Guerra Civil a Catalunya: Pozo González, Josep Antoni, *Catalunya antifeixista: El govern Tarradellas enfront de la crisi política i el conflicte social. Setembre de 1936 – abril de 1937* (Barcelona, Edicions DAU, 2012).

capacitada per allotjar un màxim de 60 persones. A més a més, sabem que, el 8 de setembre de 1937, l'alcalde Carles Grilló Cullell (UR/ERC) va acordar la designació d'una Comissió pro Assistència dels Refugiats, integrada pels regidors Josep Pujals Sauquet, Joan Sauquet Mascarella i Carles Verdaguer.⁶ La comissió s'encarregava de rebre aquests grups de forasters, donar-los-hi allotjament i manutenció provisional, així com d' assignar-los-hi també la seva distribució definitiva per les residències de les famílies del poble:

L'Alcalde i el Conçeller Pujals [acorden] que dema [dia 09-09-1937] prepararan els llits, roba, i les habitacions de la Rectoria i de les Monjas per al seu allotjament i habilitacio en aquest sentit.⁷

Amb posterioritat, el Sr. Ferran Martori Pujals s'encarregava de cobrar al Comité Central Pro Refugiats els conceptes avançats en dipòsit pel propi Ajuntament.⁸

A finals de setembre de 1937 Sant Boi de Lluçanès comptava amb 10 refugiats de guerra.⁹ Els forans refugiats tenien dret a percebre 1.5 unces de pa.¹⁰ Més enllà de pensar que havien de ser simples intrusos que parasitaven els recursos de l'erari del poble, les autoritats municipals esperaven d'ells que s'inserissin a la vida local, contribuint a la integració econòmica, domèstica i social del veïnat. Així, el dia 7 de juliol de 1938 es va deixar constància que

[...] El Conceller d'Assistència Social dona compte que hi hà alguns refugiats que van á menjar a les cases que se'ls destiná, i en canvi no hi treballen gens, al contrari se'ls veu tot el dia á córrer pels carrers com vagabunts, no van a l'Escola, i no fan sinó maldats, pujant per les taulades amb objecte de treure nius fent malvé les teules, acordantse de moment avisar els seus caps familiars i prevenint-los que de seguir així s'avisará a les cases que'ls tenen

⁶ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20(7), Llibre 5, p. 34r. La identitat familiar del regidor Carles Verdaguer no queda del tot clara a la documentació consultada del 1937. Un Carles Verdaguer Oliveras figura per les mateixes dates (29/08/1936) com acusat pel seu germà, Joan Verdaguer Oliveras, en una reclamació patrimonial presentada davant el *Comité Antifeixista de Sant Boi de Lluçanès* (Col.lecció documental privada de la família Camp-Soldevila). En Carles Verdaguer Oliveras va ser l'avi de la Sra. Carme Verdaguer (Testimoni oral de C. Verdaguer).

⁷ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20(7), Llibre 5, p. 34r.

⁸ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20(7), Llibre 5, pp. 31v, 36r, 39v. Llibre 6, pp. 3v, 4r, 4v.

⁹ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20(7), Llibre 5, p. 36r.

¹⁰ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20(7), Llibre 5, p. 49r. Llibre 6, p. 1v.

perquè si no volen treballar i creurer, no'ls donguin manutenció, com tampoc l'Ajuntament suministrarà res per llurs si continuan sense fer res [...].¹¹

Poques són les dades biogràfiques que s'han pogut recopilar al voltant d'alguns d'aquests refugiats a Sant Boi. Del 29 de maig de 1938, va quedar un registre sobre l'admissió al poble de Pilar García i el seu fill, els quals ja havien passat prèviament per Ribes de Freser.¹² La Sra. Glòria Boixader, integrant del *Taller*, va relatar que la seva sogra, filla de Sant Boi, va albergar a casa seva la família de Lluís García Renart, un músic procedent de Barcelona. Després de la Guerra Civil, i quan els García-Renart van marxar cap a l'exili a Mèxic i després a Estats Units d'Amèrica, ambdues famílies van continuar mantenint el contacte i la vinculació, relació que perviu a dia d'avui.¹³ De la mateixa manera, la Sra. Carme Soldevila, assistent habitual al mateix *Taller*, va comentar que un cas similar va existir amb un altre refugiat, un tal *Ramon de França*, allotjat a Can Tricus i qui anys més tard, ja en plena democràcia, va continuar visitant Sant Boi.¹⁴ Per últim, el Sr. Josep Maria Masramon va constatar que, al mas familiar de Can Codines, els seus pares i avis van oferir també acolliment domèstic a altres famílies de refugiats.¹⁵

2.2.- Desertors

Un altre grup de desarrelats, que pul-lulava de forma intermitent per les rodalies de Sant Boi de Lluçanès durant els anys de la Guerra Civil, va ser el dels desertors. De nou, Daniel Montañà i Josep Albert Planes (2004: 119) ens informen breument que alguns grans terratinents locals, reclutats en bon principi per crida militar a les tropes republicanes, van fugir i/o es re-llistaren finalment al *bando nacional*. L'Ajuntament estava al cas de les baixes causades a l'exèrcit republicà, i, a l'acta del 22 d'agost de 1937, es deixava dit que

¹¹ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20(7), Llibre 6, p. 8v.

¹² AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20(7), Llibre 6, p. 4v.

¹³ Testimoni oral de Glòria Boixader.

¹⁴ Testimoni oral de Carme Soldevila.

¹⁵ Testimoni oral de Josep Maria Masramon.

[...] També es dona compte que hi ha rumors d'existir alguns individus desertors dels cridats de les últimes llevas, acordant-se en denunciar per conducta d'aquesta Alcaldia, si està [en] coneixement d'algú.¹⁶

El col·laboracionisme local en aquest assumpte degué vacil·lar entre la delació interessada i l'ocultació connivent dels soldats pròfugs del poble. Sembla ser que la denúncia que els familiars o altres particulars comunicaven a les autoritats municipals es premiava amb la donació de mitja lliura de pa per aquells que tenien “[...] familiars desertors”.¹⁷ En aquest sentit, tant la Sra. Laura Ginebra com la Sra. Maria Coma, membres del *Taller*, han deixat constància que un familiar seu va fugir de la lleva militar, amagant-se durant alguns dies als boscos dels voltants de Sant Boi.¹⁸ Desconeixem l'abast real que tingué aquest fenomen d'individus fugitius al poble, aspecte en què caldria indagar més.

2.3.- Població flotant vària

Les actes municipals del període 1936-1939 constaten la presència de “[...] població flotant”, “[...] forasters” i “[...] vagabunds” pel poble.¹⁹ Aquestes categories tan difoses no aporten major informació al respecte, malgrat que semblen apuntar cap a l'existència de col·lectius desplaçats, no-tributaris i de baixa extracció social, arrossegats pels circuits migratoris dels refugiats de guerra. Sempre que en disposessin, els seus serveis i activitats ocupacionals podien ser reclamats momentàniament per la població local. Val a dir que alguns d'aquests individus perviuran en el món de la Postguerra. La Sra. Dolors Serra, integrant del *Taller*, nascuda el 1934, i filla d'Alpens, ha narrat com, en els anys de la Guerra Civil i en el període immediat posterior, a la canalla se'ls explicava que la gent forana pobra feia màgia i bruixeria. Aquestes persones solien viure al bosc, i ella mateixa encara se'n recorda d'haver vist a un home al davant de casa seva realitzant un seguit d'activitats que podríem convenir en qualificar de curanderisme i de “tecnologia ritual”.²⁰ Per la seva part, la Sra.

¹⁶ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20(7), Llibre 5, p. 32v.

¹⁷ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20(7), Llibre 5, p. 49r.

¹⁸ Testimoni oral de Laura Ginebra i Maria Coma.

¹⁹ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20(7), Llibre 5, p. 49r. Llibre 6, pp. 1v, 8v.

²⁰ Testimoni oral de Dolors Serra. Per la seva part, les Sres. Carme Verdaguer i Dolors Rodríguez-Dachs han comentat que, de jovenetes, les seves respectives famílies els

Glòria Boixader, nascuda també a la primera meitat de la dècada de 1930, i natural de Manresa, ha comentat que els captaires urbans, durant la Guerra Civil, passaven casa per casa demanant almoïna. El protocol social de les famílies de l'època era rebutjar educadament la seva petició mitjançant la fórmula de cortesia “[passa’t] un altre dia, germà, [que] avui no en podem fer”.²¹

Una informació addicional important a aquest respecte l’ha proporcionat el Sr. Josep Maria Masramon. Ha comentat que, entre 1936 i 1939, els propietaris preeminents i terratinents de Sant Boi de Lluçanès (considerats com a individus votants de dreta) van fugir o van ser afusellats per milicians del bàndol republicà. Això va provocar que els grans masos i cases pairals del municipi quedessin sense autoritats visibles, i que els familiars que no van ser assassinats es veiessin en l’obligació d’acollir a “forasters” –en qualitat de *mossos*– per treballar els camps patrimonials i tirar endavant les economies domèstiques.²²

Molts dels refugiats, desertors i rodamóns de les contrades de Sant Boi durant la Guerra Civil no van ser “tipus socials” que pervisquessin de 1939 en davant. Altres “forasters” van començar a aparèixer llavors pel poble.

3.- ELS “FORASTERS” A LA POSTGUERRA IMMEDIATA (1939-1952)

3.1.- Membres del maquis

Les tropes del *bando nacional* van entrar a Sant Boi de Lluçanès el dia 6 de febrer de 1939.²³ Al finalitzar la Guerra Civil, es va instaurar la dictadura militar i d’arrel nacionalcatolicista del general Francisco Franco (1939-1975). No obstant, durant tota la dècada de 1940 i inicis de la següent, el maquis va ser un moviment de guerrilles antifranquistes que tingué lloc a diversos punts de l’Estat espanyol.²⁴ Es ben sabut que els seus membres –els maquisards– van operar clandestinament als voltants d’Alpens (Sánchez i Agustí 1999: 317-318), aspecte corroborat pel testimoni ocular i indirecte que les Sres. Dolors Serra i

comentaven que vigilessin perquè hi havia la “vella de la bassa”, la “bruixa de la bassa” o la “serp de la bassa”.

²¹ Testimoni oral de Glòria Boixader.

²² Testimoni oral de Josep Maria Masramon.

²³ AMSBLL, Llibres d’Actes, Exps. 14-20 (7), Llibre 6, p. 10v.

²⁴ <http://mdlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=maquis&operEntrada=0>.

Glòria Boixader han facilitat des del *Taller*.²⁵ Hi ha igualment constància que algun escamot esporàdic es va desplaçar fins a la zona de Sobremunt (Montañà i Planes 2004: 122). Les evidències sobre la seva presència a Sant Boi no són concloents, per bé que resulten altament plausibles donat que les autoritats del consistori tan sols haurien hagut de notificar oficialment d'activitats de subversió armada a l'ordre franquista en cas que aquestes s'haguessin arribat a produir de forma recurrent i contumaç. En efecte: la Sra. Montserrat Font –el pare de la qual va formar part de l'Ajuntament de Sant Boi a la Postguerra immediata– ha opinat que la circulació de maquisards pel poble, d'haver arribat a existir, hauria sigut molt poc freqüent.²⁶ Per la seva part, la Sra. Maria Coma ha relatat que la seva mare li va explicar un succés ocorregut a la dècada de 1940, quan un grup de “[...] lladres armats amb fusells”, van entrar a robar a casa seva.²⁷

De fet, el 17 de abril de 1949, l'alcalde del moment, Josep de Vilar, donava a conèixer que s'havia perpetrat un robatori a les oficines consistorials. Segons la descripció que aporta, es diu que els delinqüents havien sigut “[...] unos desaprensivos desconocidos”, així com que “[...] los ladrones entraron durante la noche y el hecho fue descubierto por el auxiliar de secretaria a la hora de empezar el trabajo [...]”.²⁸

3.2.- *Pidolaires, pòtols, vagabunds i passants*

Ja hem vist que la presència d' individus itinerants d'extracció social baixa està documentada durant la Guerra Civil a Sant Boi i rodalies. En el període 1939-1952, captaires i desarrelats pobres van continuar circulant pel municipi. La relació que aquests individus mantingueren amb els veïns i l'ajuntament local va ser, com a mínim, ambigua i no respongué a patrons de segregació i marginació completa, ja que aquests captaires, per bé que fossin considerats

²⁵ Testimoni oral de Dolors Serra i Glòria Boixader.

²⁶ Testimoni oral de Montserrat Font.

²⁷ Testimoni oral de Maria Coma.

²⁸ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 21-26 (6), Llibre 8, pp. 48v-49r.

persones no-censades, formaven part del paisatge sociològic quotidià del municipi.²⁹ El 27 d'octubre de 1944 es va anotar que

El Sr. Presidente [de la Comisión Gestora Municipal] expuso al Consistorio el lamentable estado en que se halla el edificio destinado a Escuelas públicas, todavía sin terminar, debido a haberse convertido en guarida de gitanos y otros vagabundos y resalta la necesidad de tapar los orificios existentes en dicho edificio a los fines de evitar la entrada de dichos sujetos; y a tal fin por unanimidad se acuerda [...].³⁰

El testimoni oral aportat tant per les integrants del *Taller* com pels col·laboradors externs ratifica que aquests pidolaires, pòtols, vagabunds i passants tenien instal·lat el seu habitacle temporal a les adjacències de l'antic ajuntament i primeres escoles, en un lloc conegut col·loquialment al poble com *La presó*.³¹ La Sra. Glòria Boixader ha complementat aquestes dades, narrant que, al descampat on es va construir el nou ajuntament, també solien instal·lar-s'hi famílies pobres errants.

De fet, les gran pairalies i “cases riques” del municipi donaven allotjament i manutenció diària als grups itinerants de pobres. Tal sembla haver sigut el cas de Norra, Codines, El Vilar i Perenoguera.³² En aquests masos, els seus propietaris oferien pernoctació i sopar als captaires i pidolaires que passaven per allà, allotjant-los a les corts de vaques o a les pallisses. Caldria, doncs, entendre aquestes pràctiques com a vestigis sociològics de formes tradicionals de caritat cristiana, pietat pública, assistencialisme i solidaritat social en el món rural. El fet que aquests col·lectius pobres no ocasionessin problemes rellevants d'inseguretat i desordre públic suggereix que es dedicaven a ocupacions informals tolerades. Mitjançant aquestes, es podia abastir ocasionalment al veïnat local –taxat amb les cartilles de racionament– amb béns i serveis especials a través del bescanvi directe, l'*estraperlo* o el mercat negre, manejats, en la majoria d'ocasions, per intermediaris que eren *mossos* dels masos.³³

²⁹ Vegeu, per exemple, la fotografia que figura a Selva (2006: 166-167). La Sra. Montserrat Font ha explicat, de la mateixa manera, anècdotes familiars amb els captaires i passants del poble.

³⁰ AMSBLL, Llibres d'Actes, Exps. 14-20 (7), Llibre 7, p. 38v.

³¹ Testimoni oral de Montserrat Font, Maria Coma, Carme Verdaguer, Laura Ginebra, Fina Viñas i Josep Maria Masramon. La zona de *La presó* confinaria amb la Rectoria i el Carrer Major, espais catalogats com a Fitxes 57 i 95 a l'Inventari de Patrimoni Cultural local (Homs i Compte 2009: 63).

³² Testimoni oral de Dolors Serra, Laura Ginebra, Maria Coma, Glòria Boixader, Carme Verdaguer, Montserrat Font i Josep Maria Masramon.

³³ Testimoni oral de Carme Verdaguer, Carme Soldevila, Montserrat Font i Dolors Rodríguez-Dachs.

Val a dir que, durant la dècada de 1940, una gran part dels pagaments i intercanvis es feia en espècie. El curanderisme, representat al poble per la Pepa de Can Tricus i la Maria dels Hostalets,³⁴ va ser també important en aquest moment (López i Ruestes 2001: 71-73, 94-95).³⁵ Un circuit addicional a tot això era el de les dones trementinaires, veïnes d'altres municipis i que comercialitzaven productes remeiers i ungüents, com ara olis de serp o de llangardaix.³⁶

3.3. Jornalers i/o temporers

Les activitats on eren contractats eventualment eren el batre i la sega. La majoria de jornalers o temporers agraris procedia d'Olot i Amer. Durant l'època en què treballaven a Sant Boi de Lluçanès, aquests jornalers eren considerats *mossos* i eren tractats molt bé per les famílies i pairalies que els allotjaven.³⁷

4.- VALORACIONS FINALS

En termes generals, les integrants del *Taller de la Memòria* han considerat molt positivament l'activitat. S'han implicat de forma activa en el projecte. És a dir: no únicament col·laborant com a informants mitjançant el seu testimoni oral, sinó també reflexionant en les diverses discussions i debats que el tema objecte de treball ha suscitat, aportant precisions i correccions encertades, fent observacions personals al voltant de la historiografia local i compartint documentació privada. Val a dir que l'exercici de *memòria col·lectiva* resultant entorn dels forasters i dels seus espais de representació a Sant Boi de Lluçanès durant la Guerra Civil i la Postguerra immediata ha acabat tenint una mirada "feminitzada" o "generitzada", ja que la majoria de participants ha sigut dones. Aquest element no ha passat desapercebut per les components del *Taller*, que han reclamat una major presència de participants masculins en les futures trobades setmanals.

³⁴ Testimoni oral de Dolors Rodríguez-Dachs, néta de la Maria dels Hostalets.

³⁵ Testimoni oral de Carme Verdager i Carme Soldevila. La Sra. Montserrat Font ha aportat informació suplementària sobre la vella Tricus, les pràctiques curanderes i la relació amb vagants que corrien pel poble.

³⁶ Testimoni oral de Dolors Rodríguez-Dachs, Montserrat Font, Carme Soldevila i Carme Verdager.

³⁷ Testimoni oral de Dolors Rodríguez-Dachs, Montserrat Font, Carme Soldevila i Carme Verdager.